

नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको
निबन्धलेखन क्षमता

सविना मुडभरी

परीक्षा क्रमाङ्क : ७२२८०९३/०७५

त्रि.वि.दर्ता क्रमाङ्क : ९-२-६९५-३७-२०११

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षाअन्तर्गत
स्नातकोतर तह चौथो सत्र नेपा. शि. ५४४ पाठ्यांशको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

२०७६/२०१९

प्रतिबद्धतापत्र

प्रस्तुत शोधपत्र अन्य कुनै पनि उपाधि वा प्रयोजनका लागि गरिएको छैन । प्रस्तुत अध्ययन मौलिक भएको र यस शीर्षकमा हालसम्म कुनै पनि शोधकार्य सम्पन्न नभएको व्यहोरा व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७६/३/

सविना मुडभरी

शोधार्थी

सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरका छात्रा सविना मुडभरीले नेपाली भाषा शिक्षा विषयको (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशका प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता' शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यो अध्ययन सम्बन्धित तहका लागि उपयुक्त देखिएकाले प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

सहप्रा. केशवराज पोखरेल

(शोधनिर्देशक)

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०७६/३/

May, 2019

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरकी छात्रा सविना मुडभरीले नेपाली भाषा शिक्षा विषयको (नेपा.शि.५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता' शीर्षकमा तयार पार्नुभएको प्रस्तुत शोधपत्र नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)
२.	(शोधविशेषज्ञ)
३.	सहप्रा. केशवराज पोखरेल (शोधनिर्देशक)

मिति : २०७६/३/
July, 2019

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधकार्य त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको (नेपा.शि.५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता' शीर्षकमा तयार पारेको छु । यस शोधकार्यलाई मैले आदरणीय गुरु सहप्रा. केशवराज पोखरेलको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । प्रस्तुत शोधकार्यमा सल्लाह र सुझावका साथै निर्देशन दिनुहुने आदरणीय गुरुप्रति उच्च आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्ने नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पस कीर्तिपुर र समयमै प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि स्वीकृति प्रदान गरिदिनुहुने नेपाली भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आएका समस्या समाधानार्थ आवश्यक सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नुहुने नेपाली शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधपत्र लेखनका सन्दर्भमा आवश्यक पुस्तक तथा शोधपत्रहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने नेपाली भाषा शिक्षा विभाग र केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

मेरो जीवनको हरेक क्षेत्रमा सफलताको आशीर्वाद दिँदै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म पुऱ्याउनुहुने मेरा पूजनीय पिता र माता लगायत सम्पूर्ण घरपरिवार, आफन्त तथा शुभचिन्तकप्रति म सधैं ऋणी छु । प्रस्तुत शोधपत्र लेखनमा सहयोग गर्नुहुने मेरा आत्मीय मित्रहरूप्रति आभारी छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको शुद्ध टङ्कनमा सहयोग पुऱ्याउने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरका दाइ जीतेन महर्जनलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सविना मुडभरी

(शोधार्थी)

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्रमा नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, विद्यालयको प्रकृतिको आधारमा नुवाकोट जिल्लाका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति पहिल्याउनु र लैङ्गिकताका आधारमा नुवाकोट जिल्लाका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति पहिल्याउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन्। प्रस्तुत अध्ययनमा नुवाकोट जिल्लाको शैक्षिक सत्र २०७५ मा कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ। सम्पूर्ण जनसङ्ख्याको प्रतिनिधित्व हुने गरी सम्भावना वर्ग छनोट गरी प्रतिनिधि नमुना छनोट विधिको प्रयोग गरिएको छ। यो विधिबाट नमुना छनोट गर्दा नुवाकोट जिल्लाअन्तर्गत पर्ने १० वटा मा.वि. हरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्येबाट फरक विद्यालयको प्रकृति, लैङ्गिकताका आधारमा ५/५ जना क्रमशः छात्र र छात्रा पर्ने गरी प्रत्येक मा.वि. बाट १०/१० जनाका दरले क्रमशः १०० जना विद्यार्थीहरूको छनोट गरिएको छ। प्रस्तुत अध्ययनमा नुवाकोट जिल्लाका ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत १०/१० जनाका दरले जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ। प्रतिनिधि नमुना छनोटका लागि सम्भावना नमुना छनोट विधिको आधारमा नमुना छनोट गरिएको छ। प्रस्तुत अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न प्राथमिक स्रोतका रूपमा नुवाकोट जिल्लाका प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका विद्यालयबाट निर्धारित शीर्षक र समयमा निबन्धलेखन कार्य गरिएको छ। यसमा स्वतन्त्र लेखनबाट निबन्धलेखन गराइएको छ। अनुसन्धान कर्ताले आफू भन्दा अघि अरू कसैले उपयोग र व्याख्या विश्लेषण गरेका सूचनाहरूको अध्ययन गरेमा त्यस्ता सामग्रीहरू द्वितीयक स्रोत सामग्री हुन्। प्रस्तुत शोधलाई सम्पन्न गर्नका लागि विभिन्न द्वितीयक स्रोतहरूको उपयोग गरिएको छ। यस क्रममा निबन्धलेखन सम्बन्धी शोधपत्रहरू विभिन्न पुस्तक, पत्रपत्रिका, लेख रचना आदिलाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा लिइएको छ। समग्रताका आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको मूल्याङ्कन गर्दा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको मध्यमान ५२ रहेको छ। मध्यमानभन्दा बढी अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या ५० अर्थात् ५० प्रतिशत, र मध्यमानभन्दा कम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या ५० अर्थात् ५० प्रतिशत रहेको छ।

लैङ्गिकताका आधारमा हेर्दा छात्रा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको मध्यमान ५६.३ रहेको छ । मध्यमानभन्दा बढी अङ्क ल्याउने छात्राहरूको सङ्ख्या ३३ अर्थात् ६६ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा कम अङ्क ल्याउने छात्राहरूको सङ्ख्या १७ अर्थात् ३४ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैगरी छात्र विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको मध्यमान ४७.७ रहेको छ । मध्यमानभन्दा बढी अङ्क ल्याउने छात्रहरूको सङ्ख्या १७ अर्थात् ३४ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा कम अङ्क ल्याउने छात्रहरूको सङ्ख्या ३३ अर्थात् ६६ प्रतिशत रहेको छ । प्रस्तुत तथ्याङ्कका आधारमा छात्रहरूको तुलनामा छात्राहरूको निबन्धलेखन क्षमता राम्रो देखिन्छ । त्यसैगरी विद्यालय प्रकृतिका आधारमा हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको मध्यमान ५३.२३ रहेको छ । भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको मध्यमान ५५.३ रहेका छ । मध्यमानभन्दा बढी अङ्क ल्याउने सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १९ अर्थात् ३८ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा कम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या ३१ अर्थात् ६२ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी मध्यमानभन्दा बढी अङ्क ल्याउने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ३१ अर्थात् ६२ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा कम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या १९ अर्थात् ३८ प्रतिशत देखिन्छ । माथिको नतिजाका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता उच्च देखिन्छ ।

सङ्क्षिप्त रूप

क्र.सं.	:	क्रम सङ्ख्या
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपा.शि.	:	नेपाली शिक्षा
प्रा.डा.	:	प्राध्यापक डाक्टर
वि.सं.	:	विक्रम सम्वत्
स.प्र.	:	सङ्ख्या र प्रतिशत

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१	विषयप्रवेश	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	उद्देश्य	२
१.४	अध्ययनको औचित्य	३
१.५	अध्ययनको सीमा	४
१.६	शोधपत्रको रूपरेखा	४

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१	पूर्वकार्यको समीक्षा	६
२.१.१	सम्बद्ध पुस्तकहरूको समीक्षा	६
२.१.२	सम्बद्ध शोधपत्रहरूको समीक्षा	७
२.२	सैद्धान्तिक अवधारणा	१३
२.२.१	निबन्धको परिचय	१३
२.२.३	लेखन सिपको विकासमा निबन्ध लेखनको भूमिका	१४
२.२.४	माध्यमिक तहमा निबन्ध शिक्षणको आवश्यकता र महत्त्व	१५
२.२.५	माध्यमिक तहमा निबन्धलेखनको प्रयोग	१६

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१	अध्ययन विधि र प्रक्रिया	१७
३.१.१	जनसङ्ख्या	१७
३.१.१.१	प्रतिनिधि नमुना छनोट	१७
३.१.२	सामग्री सङ्कलनका स्रोतहरू	१७
३.१.२.१	प्राथमिक स्रोत	१८
३.१.२.२	द्वितीयक स्रोत	१८
३.१.३	पूर्व परीक्षण	१८
३.१.४	तथ्याङ्कको सङ्कलन	१९
३.१.५	तथ्याङ्कको विश्लेषण	१९

अध्याय चार

नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता

४.१	प्राप्ताङ्कको आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	२१
४.२	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	२४
४.३	निष्कर्ष	२६

अध्याय पाँच

विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता

५.१	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	२७
५.१.१	प्राप्ताङ्कका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	२७
५.१.२	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	३०
५.२	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	३२
५.२.१	प्राप्ताङ्कको आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	३३
५.२.२	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति	३५
५.२.३	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति	३७
५.३	निष्कर्ष	३९

अध्याय छ

लैङ्गिकताका आधारमा नुवाकोट जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता

६.१	छात्रहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	४०
६.१.१	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	४०
६.१.२	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	४२
६.२	छात्राको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	४४
६.२.१	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्राको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	४५
६.२.२	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा छात्राको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	४७
६.२.३	छात्र र छात्राको निबन्धलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति	४९
६.३	निष्कर्ष	५१

अध्याय सात
सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१	सारांश	५३
७.२	निष्कर्ष	५४
७.३	सुभावहरू	५५
७.४	उपयोगिता	५६
	७.४.१ नीतिगत तह	५६
	७.४.२ प्रयोगगत तह	५७
७.५	भावी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरू	५७
	सन्दर्भसामग्री सूची	५८
	परिशिष्ट	
	व्यक्तिवृत्त	

तालिकासूची

	पृष्ठ	
तालिका नं. १	प्राप्ताङ्कको आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति	२१
तालिका नं. २	मध्यमानको आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	२४
तालिका नं. ३	प्राप्ताङ्कको आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	२८
तालिका नं. ४	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	३१
तालिका नं. ५	प्राप्ताङ्कका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	३३
तालिका नं. ६	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता	३५
तालिका नं. ७	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको तुलना	३७
तालिका नं. ८	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४०
तालिका नं. ९	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४३
तालिका नं. १०	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४५
तालिका नं. ११	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४८
तालिका नं. १२	छात्र र छात्राको निबन्धलेखन क्षमताको तुलना	५०

स्तम्भ चित्रसूची

		पृष्ठ
स्तम्भ चित्र नं. १	प्राप्ताङ्कको आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	२२
स्तम्भ चित्र नं. २	मध्यमानका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता प्रतिशतमा	२५
स्तम्भ चित्र नं. ३	प्राप्ताङ्कको आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	२९
स्तम्भ चित्र नं. ४	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	३१
स्तम्भ चित्र नं. ५	प्राप्ताङ्कका आधारमा संस्थागत विद्यालयको निबन्धलेखन क्षमता	३४
स्तम्भ चित्र नं. ६	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	३६
स्तम्भ चित्र नं. ७	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको तुलना	३८
स्तम्भ चित्र नं. ८	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४१
स्तम्भ चित्र नं. ९	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूका निबन्धलेखन क्षमता	४३
स्तम्भ चित्र नं. १०	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४६
स्तम्भ चित्र नं. ११	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा छात्राको निबन्धलेखन क्षमता	४८
स्तम्भ चित्र नं. १२	छात्र र छात्राको निबन्धलेखन क्षमताको तुलना	५१

वृत्त चित्रसूची

		पृष्ठ
वृत्तचित्र नं. १	प्राप्ताङ्कको आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	२३
वृत्तचित्र नं. २	मध्यमानका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	२५
वृत्तचित्र नं. ३	प्राप्ताङ्कको आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	३०
वृत्तचित्र नं. ४	मध्यमान र मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति	३२
वृत्तचित्र नं. ५	प्राप्ताङ्कका आधारमा संस्थागत विद्यालयको निबन्धलेखन क्षमता	३४
वृत्तचित्र नं. ६	मध्यमान र प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमता	३६
वृत्तचित्र नं. ७	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४२
वृत्तचित्र नं. ८	मध्यमान, प्रतिशत र मानक विचलनका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४४
वृत्तचित्र नं. ९	प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको निबन्धलेखन क्षमता	४७
वृत्तचित्र नं. १०	मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतका आधारमा छात्राको निबन्धलेखन क्षमता	४९